

Касаткін Є. В.,

старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу
(територіальної оборони) наукового
центру Сухопутних військ,
Національна академія сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного
(м. Львів, Україна)

Ринський І. М.,

старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу
(територіальної оборони) наукового
центру Сухопутних військ,
Національна академія сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного
(м. Львів, Україна)

Скиданенко В. В.,

науковий співробітник науково-
дослідного відділу (територіальної
оборони) Наукового центру
Сухопутних військ,
Національна академія сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного
(м. Львів, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПІВПРАЦІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ СКЛАДОВИХ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ: ДОСВІД ЗБРОЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ ТА ВІДСІЧІ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася у 2014 році з окупації Криму та підтримки незаконних збройних формувань на Донбасі, а у 2022 році переросла у повномасштабну війну, стала найсерйознішим викликом для системи державної безпеки та оборони України і продемонструвала не лише стійкість і мужність українського народу, але й численні вразливості сектору безпеки і оборони (СБтаСО).

На відміну від багатьох західних моделей, українська система оборони історично була надмірно фрагментованою, інертною, інколи відверто застарілою. Подолання цих недоліків стало питанням виживання держави.

Функціонування сектору безпеки та оборони України розглянуто у працях вітчизняних дослідників. О. Литвиненко та В. Горбулін (2019) аналізували проблеми гібридної війни та реформування сектору безпеки. М. Самусь (2020) розглядав питання інтеграції України у систему колективної безпеки НАТО, А. Романюк, В. Гудим (2024) досліджували виконання силами ТрО завдань з посилення охорони і захисту Державного кордону.

У період повномасштабної агресії РФ активізувались наукові дискусії щодо спроможностей ТрО (С. Сагань, 2023), кібербезпеки (І. Петренко, 2022), стратегічних комунікацій (А. Баран, 2023), організації територіальної оборони у країнах-членах НАТО (В. Герлянд 2024).

Однак, у науковому середовищі бракує комплексного аналізу співпраці складових СБтаСО саме у контексті реальних бойових дій, коли на карту поставлено існування держави. Публікації здебільшого фокусуються на окремих аспектах, але не дають цілісної картини.

Отже, актуальність проблеми зумовлена потребою аналізу проблем співпраці СБтаСО та формування пропозицій щодо інституційної реформи, заснованої на досвіді 2014–2025 років.

Метою дослідження вбачається системний аналіз проблемних питань співпраці складових сектору безпеки і оборони України, формування рекомендацій з їх вирішення. Для чого, визначені такі завдання:

- визначити координаційні, нормативні та кадрові проблеми у СБтаСО;
- дослідити рівень цифрової інтеграції та обміну інформацією;
- оцінити стан цивільно-військової співпраці та стратегічних комунікацій;
- сформулювати пропозиції щодо реформування сектору безпеки та оборони України на основі досвіду протидії російській агресії.

Методологічною основою є поєднання системного, структурно-функціонального та порівняльного аналізу. Використано метод кейс-стаді на прикладі конкретних операцій та ситуацій (Іловайськ 2014, Маріуполь 2022, оборона Києва і звільнення Київщини 2022, звільнення Харківщини 2022, битва за Бахмут 2023). Застосовано контент-аналіз публікацій та офіційних документів, що регулюють діяльність складових СБтаСО.

Однією з ключових проблем, що переслідує сектор безпеки і оборони України ще з початку війни 2014 року є **відсутність чіткого координаційного механізму**. Найбільш драматичним антиприкладом координації став Іловайськ (серпень 2014 року), коли у боях брали участь понад 12 різних підрозділів, з яких лише третина мала налагоджений зв'язок зі штабом. У результаті понад 1100 військових були вбиті, поранені чи потрапили у полон [1].

Натомість, у Слобожанській операції зі звільнення Харківської області 2022 року було задіяно угруповання у понад 30 тис. військовослужбовців різних складових СБтаСО, дії координувались єдиним штабом, що дозволило звільнити близько 8 тис. км² території за кілька тижнів. Операція зі звільнення Харківщини продемонструвала, що налагоджена координація між силами оборони, спецпідрозділами МВС, Нацгвардією та частинами ТрО може забезпечити успіх. [2].

Зарубіжний досвід підтверджує важливість уніфікованого командування: після ухвалення закону Goldwater–Nichols (1986) у США міжвідомчі конфлікти при прийнятті рішень скоротилися на 60 % [3]. Уроки війни вимагають перейняти досвід НАТО, де діє система об'єднаних штабів (*Joint Command*), яка координує дії сухопутних, морських, повітряних і кіберсил у реальному часі.

Отже, Україні потрібна постійно діюча система об'єднаного командування сектору безпеки і оборони, здатна діяти не лише в кризу, а й у мирний час.

Українське законодавство традиційно відстає від реалій війни. Станом на 2021 рік близько 40 % законів у сфері оборони України були ухвалені до 2014 року і не враховували нових реалій [4]. Більше 70 підзаконних актів різних відомств мали взаємні суперечності. Це ускладнювало інтеграцію стандартів НАТО та використання західних систем озброєння.

Наприклад, у перші тижні повномасштабного вторгнення західна зброя часто простоювала на складах, бо не було чіткої процедури інтеграції її у систему бойового застосування.

Додатково проблемою є конфлікт відомчих нормативних актів, коли Міноборони, МВС, СБУ видають взаємосуперечливі накази. У результаті командири на місцях змушені самостійно визначати, чий документ виконувати.

Для порівняння: Польща протягом 1992–1999 років ухвалила понад 100 законів і підзаконних актів, що уніфікували систему безпеки під стандарти НАТО, що дозволило їй приєднатися до Альянсу без суттєвих затримок [5].

Інакше кажучи, Україні потрібна «ревізія законодавства воєнного часу», ліквідація дублювання функцій, єдина рамка дій усіх складових СБтаСО.

У 2021 році дефіцит офіцерських кадрів у ЗС України становив понад 7 тисяч осіб. Близько 80 % офіцерів мали досвід служби лише у «своєму» відомстві, що створювало «відомчі острови». Часто призначення на керівні посади визначалося відомчими інтересами, а не професійною спроможністю. Це призводило до дефіциту командирів зі спільним міжвідомчим досвідом.

Позитивні зміни почалися після 2022 року. З'явилися спільні освітні програми, обмін досвідом з партнерами НАТО, спільні тренінги для командирів ТрО, Нацгвардії, Нацполіції. Близько 15 тисяч офіцерів і сержантів пройшли навчання за програмами НАТО, однак, це лише 10 % від потреби.

Приклади ефективних армій світу (Велика Британія, Канада) свідчать, що кар'єра офіцера має включати ротацію між відомствами, що формує універсального лідера. У країнах НАТО значна частина офіцерів проходить міжвідомче навчання. Так, у Великій Британії до 30 % офіцерів середнього рівня проходять міжвідомчі стажування [7].

Тобто, без подолання кадрової замкненості і створення «єдиного кадрового простору» реформа залишиться на папері.

Україна зробила величезний стрибок у впровадженні цифрових рішень, у тому числі, на полі бою. Системи «Кропива», «Дельта», використання Starlink, інтеграція HIMARS – усе це стало прикладом унікальної гнучкості українців. Однак ключова проблема полягає в несумісності платформ різних відомств.

Контррозвідка СБУ, розвідка ДПСУ і ЗСУ не завжди зливається в єдиний потік, що ускладнює планування застосування підрозділів СБтаСО.

Система «Дельта» станом на 2023 рік мала понад 25 тис. зареєстрованих користувачів, але реальне використання у військах становило лише близько 60 % [8]. Це різко контрастує з НАТО, де системи C4ISR охоплюють усі бойові підрозділи [9].

Для порівняння: у НАТО діє система C4ISR (*Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance, Reconnaissance*), яка об'єднує всі дані в режимі реального часу і покриває 100 % бойових підрозділів (NATO Review, 2020).

В Україні ж, як відзначають експерти, «технології є, а культури спільного використання інформації - нема». Цифрова трансформація залишається незавершеною. Відтак, майбутнє - за створенням єдиного цифрового поля бою, де не буде «закритих коробок» від різних відомств.

Взаємодія з органами місцевого самоврядування та цивільним населенням стала ключовим чинником у багатьох регіонах. Приклади Харківщини, Чернігівщини, Сумщини показали, що спільні дії військових і цивільних структур дозволяють ефективно організувати оборону. Водночас, Маріуполь став прикладом трагедії, коли відсутність єдиної вертикалі управління призвела до трагічних наслідків в евакуації, гуманітарному забезпеченні.

Справжнім феноменом стало становлення Сил територіальної оборони та добровольчих формувань територіальних громад. Упродовж першого місяця повномасштабного російського вторгнення в Україну до лав Сил територіальної оборони ЗС України приєдналось понад 110 тисяч військових [14], що свідчить про ефективність всеохоплюючої оборони держави. [10].

Однак, інтеграція Сил територіальної оборони у систему СБтаСО виявилася проблемною. Відсутність єдиних стандартів управління часто створювала хаос у співпраці з місцевою владою, що демонструє наше відставання від кращих світових практик.

Вимушене переформатування бригад ТрО у механізовані та стрілецькі, результати і досвід таких кроків ще чекають на дослідження, особливо у частині, що стосується їх бойової результативності та повоєнної моделі ТрО.

Світовий досвід (модель Total Defence у Швеції чи Comprehensive Security у Фінляндії, яка реалізує концепцію «всеохоплюючої оборони», коли щороку у навчаннях бере участь до 900 тис. резервістів [11], моделі країн Балтії) свідчать: оборона має бути не лише справою військових формувань, а всього суспільства. Україна лише починає цей шлях. Досвід доводить, що нагально потрібна доктрина «всеохоплюючої тотальної оборони», де цивільні та військові структури діють як єдине ціле.

Війна XXI століття – це й битва наративів. Україна часто програвала інформаційні кампанії через відсутність єдиного координаційного центру. Розрізненість державних структур інформаційної протидії залишається проблемою, відсутність єдиного центру стратегічних комунікацій призводить до дублювання та суперечливих меседжів.

В умовах війни інформаційна безпека набуває екзистенційного виміру: йдеться не лише про збереження держави, але й про захист права українців на самоідентифікацію особистості та, в цілому нації, як такої. У 2022 році Центр стратегічних комунікацій зафіксував понад 500 великих дезінформаційних кампаній РФ проти України [12]. Ігнорування або недооцінка деструктивного інформаційного впливу, що здійснюється противником, несе безпосередню загрозу національній безпеці, стабільності та психологічній стійкості цивільного населення і військовослужбовців. Водночас, успішна інформаційна кампанія «Give us weapons» призвела до того, що понад 90 % населення США підтримало постачання зброї Україні [13].

Цей приклад демонструє: навіть у часи масованої інформаційної агресії ворога Україна здатна досягати успіху за умови чіткої комунікаційної стратегії. Зрозуміло, що інформаційна безпека має бути інтегрована у всі операції сектору оборони. Інакше ворог завжди гратиме на випередження.

Таким чином:

Досвід війни 2014–2025 років показав: слабка взаємодія між складовими СБтаСО — це не лише «технічна проблема», а стратегічна загроза для національної безпеки. З цього логічно постають ключові завдання:

- створення єдиної системи міжвідомчої координації;
- прискорене впровадження С4ISR та цифрових платформ;
- уніфікація законодавчої бази;
- розвиток кадрової політики на засадах інтегрованого навчання;
- системна цивільно-військова взаємодія;
- формування потужного центру стратегічних комунікацій.

Україна не має права повторювати помилки минулого — лише комплексна інституційна реформа забезпечить її безпеку у XXI столітті.

Список використаних джерел:

1. Звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України щодо Іловайської трагедії. – Київ: ВРУ, 2015.
2. Міністерство оборони України. Оперативний звіт про звільнення Харківської області. – Київ: МОУ, 2022.
3. RAND Corporation. Assessing the Goldwater–Nichols Act. – Santa Monica, 2000.
4. Рада національної безпеки і оборони України. Аналітична довідка про стан законодавства у сфері безпеки. – Київ: РНБО, 2021.
5. Nowak, M. Poland's Path to NATO. – Warsaw: PISM, 2000.
6. Міністерство оборони України. Дані про кадровий стан Збройних Сил України. – Київ: МОУ, 2021.
7. UK Ministry of Defence. Defence Education Strategy. – London, 2020.
8. Міністерство оборони України. Аналітичний звіт про впровадження системи «Дельта». – Київ: МОУ, 2023.
9. NATO Review. C4ISR for the 21st Century. – Brussels, 2020.

10. Міністерство оборони України. Звіт про діяльність сил територіальної оборони. – Київ, 2023.
11. Finnish Ministry of Defence. Comprehensive Defence Report. – Helsinki, 2020.
12. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Звіт про інформаційні атаки РФ у 2022 році. – Київ, 2023.
13. Pew Research Center. American Public Opinion on Ukraine. – Washington D.C., 2022.
14. Історія ТрО: Сили територіальної оборони ЗСУ Готові до спротиву Електронний ресурс URL: <https://tro.mil.gov.ua/istoriya-tro/> (Дата звернення 01.10.2025)